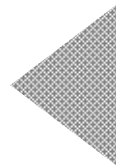

سازوکارهای نقش آفرینی سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی ایران

هادی لطفی^۱

کرم اله دانش‌فرد^۲

مرتضی موسی‌خانی^۳

(تاریخ دریافت ۹۹/۹/۳ - تاریخ تصویب ۹۹/۱۲/۲)

نوع مقاله: علمی پژوهشی

چکیده

یکی از مهم‌ترین بازیگران خط‌مشی‌گذاری عمومی که نقش روزافزونی در جامعه ما و سایر جوامعی که به سوی دموکراسی حرکت می‌کنند، دارند سازمان‌های مردم‌نهاد می‌باشند. این پژوهش با هدف ارائه الگوی نقش‌آفرینی سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی ایران انجام شده است.

این پژوهش به لحاظ استراتژی متکثرگرا و به لحاظ مخاطب کاربردی بوده و در دو فاز کیفی و کمی انجام شده است. در فاز کیفی پس از مرور پیشینه نظری و پژوهشی و مطالعه تطبیقی در بخش اکتشافی، نسبت به تدوین مدل نظری پژوهش اقدام و پس از مصاحبه عمیق با نمونه‌ای ۱۲

۱- دانش‌آموخته دکتری، گروه مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲- استاد، گروه مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

daneshfard@srbiau.ac.ir

۳- استاد، گروه مدیریت دولتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

نفره خبرگان خط‌مشی‌گذاری و نظام‌مهندسی که به صورت هدفمند انتخاب شده بودند، کدگذاری باز و محوری داده‌ها با بهره‌گیری از الگوی کوربین اشتراوس و به روش تحلیل تم انجام شد. در فاز کیفی که به روش پیمایش و به منظور اعتباریابی مدل حاصله در فاز قبل انجام شد، پرسشنامه محقق ساخته در بین نمونه‌ای ۶۴ نفره از اعضای هیئات مدیره نظام مهندسی استان‌های کشور که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده بودند توزیع و داده‌های گردآوری‌شده به روش مدلسازی معادلات ساختاری تحلیل شد.

نتایج پژوهش به شناسایی ۵۷ مقوله فرعی در ۵ مقوله شرایط علی (همچون موقعیت رهبران خبره، پشتیبانی از مبارزات انتخاباتی، دسترسی به دانش و اطلاعات)، عوامل مداخله‌گر (همچون میزان همکاری و دستورکار مشترک، تبادل ایده و اطلاعات)، شرایط محیطی و سیاسی (همچون حمایت حاکمیت، افراد صاحب‌نفوذ، مجلس، بوروکرات‌ها)، استراتژی (همچون حمایت در برابر تهدیدانگاری، ورود در ساختار بدنه خط‌مشی‌گذاری، تقویت صدای سمن‌ها) و پیامد (مراحل فرایند خط‌مشی‌گذاری) منجر گردید.

تغییر رویکرد جامعه و بازیگران اصلی خط‌مشی (دولت و مجلس) به جامعه مدنی و نقش سمن‌ها در کنار اتخاذ استراتژی صحیح در دو طرف و نیز تقویت ساختاری و فرایندی سمن‌ها می‌تواند زمینه را برای بهبود این نقش آفرینی فراهم نماید.

واژگان کلیدی: خط‌مشی‌گذاری، سازمان مردم‌نهاد، نظام‌مهندسی ساختمان، تحلیل تم

(۱) _مقدمه

واژه سازمان غیردولتی نخستین بار از سال ۱۹۴۵ توسط سازمان ملل متحد در منشور جهانی و در رابطه با حقوق مشارکتی میان سازمان‌های دولتی و غیردولتی به منظور اداره امور داخلی هر جامعه به کار برده شد. فعالیت‌های بانک جهانی در تعاریفی که از دموکراسی، جامعه مدنی، توسعه، سازمان‌های غیردولتی و حکمرانی خوب ارائه کرده است عملاً توانسته اثربخشی‌های سازمان‌های غیردولتی و به‌خصوص انجمن‌های صنفی را در قالب بیانیه‌ها نشان دهد (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۷). از سال ۱۹۹۲ تجارب و مهارت‌های بسیاری در رابطه با ارتباطات دولت‌ها و شکل‌های غیردولتی و به‌خصوص نظر خواهی از سازمان‌های داوطلبانه علمی (انجمن‌های علمی و آکادمیک) در زمینه تغییرات اجتماعی و دموکراتیزه کردن جامعه، به دست آمده است. در اتحادیه

اروپا، استراتژی اروپا ۲۰۲۰ مشخص می کند که سمن ها فعالان کلیدی هستند که باید در فرایند خط مشی گذاری عمومی حضور داشته باشند. برخی کشورها، برای ایجاد رابطه اثربخش با جامعه مدنی سازوکارهای ویژه‌ای را در فراگردهای خط مشی گذاری خود به کار گرفته‌اند. برای مثال در انگلیس پیمانی در سال ۲۰۱۰ بین دولت و سازمانهای جامعه مدنی منعقد شد که یکی از قسمت های آن به شراکت اثربخش دو طرف در امر طراحی و توسعه اثر بخش و شفاف خط مشی ها، برنامه ها و خدمات عمومی پرداخته است. در سریلانکا وزارتخانه‌های امور زنان و جوانان از پنل‌های مشاوره‌ای سازمان‌های مردم نهاد استفاده می کنند (کارت و دیگران، ۲۰۰۵). برخلاف این معیارها و ابتکارات، شواهدی از ضعف دولت از لحاظ مکانیسم های نهادی و تمایل دولت برای همکاری با سمن ها در کشورهای سابقا کمونیستی اروپای شرقی و مرکزی وجود دارد. در این بخش از اروپا، سمن ها گاه تهدیدی برای قدرت دولت در نظر گرفته می شوند (ودر، ۲۰۰۷).

شکل‌گیری و فعالیت سمن‌ها به طور رسمی در ایران سابقه‌ای حداکثر پنجاه‌ساله دارد و تقریباً از نیمه دوم دهه هفتاد شمسی سمن‌ها مرکز توجه دولت و نهادهای حاکمیتی قرار گرفته و رفتار با این سازمان‌ها و فراهم‌سازی عرصه برای حضور و مشارکت‌شان ظرف بیست و پنج سال اخیر دستخوش نوسانات فراوانی بوده است. پایه‌های ابتدایی و اولیه سازمان‌های مردم‌نهاد در فضای مدرن را شاید بتوان به اوایل دهه ۵۰ شمسی و در تاسیس اولین سازمان مردم‌نهاد محیط‌زیستی در ایران دانست. سازمان مزبور در یزد و با هدف تثبیت شن‌های روان و بیابان‌زدایی شروع به فعالیت کرد. با این حال اوج فعالیت جامعه مدنی و سپس سازمان‌های مردم‌نهاد را می‌توان از اواخر دهه ۷۰ تا اواسط دهه ۸۰ شمسی مشاهده نمود (رضوانی قوام آبادی و شفیعی سردشت، ۱۳۹۱). آمار واحدی از تعداد سازمان‌های غیردولتی فعال در کشور موجود نیست، اما بر طبق تعریف خاصی که مرکز آمار از این‌گونه سازمان‌ها داشته است، یک سرشماری در سال ۱۳۸۳ از این سازمان‌ها صورت گرفت که بر اساس آن نزدیک به ۶۸۴۸ سازمان غیردولتی دارای مجوز در ایران مشغول به فعالیت هستند در عین حال، در قوانین برنامه توسعه کشور همواره بر ارتقاء مشارکت سمن‌ها از سوی دولت در جهت فقرزدایی، اعمال حمایت‌های اجتماعی و ... تاکید شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۲). در قانون برنامه ششم توسعه (۱۳۹۴) نیز تاکید شده است که دولت باید بستر لازم برای جلب مشارکت عمومی و بسیج آحاد مردم از طریق ایجاد و تقویت تشکلهای و سازمان‌های مردم‌نهاد را فراهم نماید.

اثر فعالیت سمن‌ها در توسعه کشورها را می‌توان از منظر مشارکت بررسی کرد چنانکه مشارکت موجب و یکی از مظاهر توسعه مردمی است. امروزه در کشورهای توسعه‌یافته، مردم از طریق نهادهای مختلف اجتماعی، سازمان‌های اقتصادی، سیاسی، آموزشی در تصمیم‌گیری‌های علمی، تخصصی و در زمینه‌های گوناگون فعالیت می‌کنند و این در حالی است که در کشورهای در حال توسعه جایگاه مردم و دولت هنوز مبهم و تعریف نشده است (ردفورد، ۲۰۰۵). در دهه گذشته که نقش مستقیم دولت در اجرای روند توسعه کاهش داشته است. کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، به نیروهای بازار و بخش‌های غیردولتی توجه بیشتری نموده‌اند و فرصت‌های مطلوبی را برای سازمان‌های غیروابسته به دولت فراهم آورده‌اند تا در طرح‌های اقتصادی و توسعه مشارکت نموده و از یک سو در جهت بهبود و ارتقاء سطح زندگی و از سوی دیگر در ایجاد دموکراسی نقش داشته باشند. (واعظی و دیگران، ۱۳۹۴، ۲۳۱). از این رو در ایران نیز در دهه‌های اخیر مشارکت مردم به شکل جدی‌تری دنبال می‌شود و بر همین اساس در تدوین برنامه‌های توسعه کشور، تمرکززدایی، شناسایی و واگذاری امور و دستگاه‌های اجرایی به بخش‌های غیردولتی با هدف رهاسازی دولت از تصدی‌های غیرضروری، جلب مشارکت مردم در اداره امور کشور پیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است (تقی‌زاده و یزدانی، ۱۳۹۹: ۱۰۷).

در سوی دیگر، خط‌مشی‌های عمومی به عنوان اراده نظام سیاسی متشکل از دولت، پارلمان و دستگاه قضایی در تمثیت امور و تعامل با شهروندان (الوانی، ۱۳۹۹: ۱۰۸) و ظرفیتی بالقوه برای جلب مشارکت ایشان است. قوانین، مقررات، دستورالعمل‌ها، بخشنامه‌ها، آیین‌نامه‌ها و به طور کلی خط‌مشی‌های عمومی طی فرایندی مطرح، تصویب و به اجرا گذارده می‌شوند و به دنبال آن مجموعه‌ای از رویدادها، اتفاقات، حوادث و فعالیت‌ها به وقوع می‌پیوندد (بیرکلند، ۲۰۱۹: ۴۵).

در خصوص ضرورت مشارکت سمن‌ها در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی اختلاف نظر چندانی بین پژوهشگران عرصه خط‌مشی عمومی وجود ندارد اما بیشتر شکاف‌های نظری و پژوهشی در خصوص نحوه این نقش آفرینی، مراحل از خط‌مشی‌گذاری عمومی که این سازمان‌ها فرصت و قابلیت بیشتری برای مشارکت در آن دارند، استراتژی‌های تعامل سمن‌ها با دولت و رویکردهای

مواجهه دولت با سمن‌ها در فضای خط‌مشی‌گذاری است. مثلاً برخی روابط دولت با سازمان‌های مردم‌نهاد را در پیوستاری از تسلط یکی از طرفین تا تشریک مساعی بین آن دو دانسته‌اند. برخی دیگر روابط میان دولت و سازمانهای مردم‌نهاد را در سه شکل کلی دسته‌بندی کرده‌اند که شامل همکاری رسمی؛ پیوندهای رسمی و غیررسمی؛ مراوده رسمی و غیررسمی می‌باشد. کاموری (۱۹۹۵) می‌گوید که نگرش‌های دولت نسبت به سازمانهای مردم‌نهاد در طیفی از حالات حمایتی تسهیل‌کننده، خنثی، قاعده‌گذار تا سرکوب‌گر متغیر است.

افزون بر آن، فعالیت سمن‌های نظام صنفی همچون سازمان‌های نظام پزشکی، نظام مهندسی ساختمان، معدن و کشاورزی، پرستاری، روانشناسی و... که به صورت گسترده در سطح کشور عضوگیری کرده و بیشتر به مسائل حرفه‌ای و صنفی و رفاهی اعضای خود پرداخته‌اند این دغدغه را در پی داشته که این سازمان‌ها چقدر توانسته‌اند در عرصه خط‌مشی‌گذاری عمومی در حوزه‌های مرتبط با فعالیت اعضای خود نقش‌آفرین و موثر باشند.

از این رو این پژوهش مساله اصلی خود را شناخت «سازوکارهای نقش‌آفرینی سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی در ایران» تعریف کرده است.

(۲) پیشینه پژوهش

سازمان مردم‌نهاد: ماکس وبر انجمن داوطلبانه را یک گروه صنفی می‌داند که براساس توافق اختیاری بنا شده است و مقررات آن صرفاً برای اعضای که شخصا به آن پیوسته‌اند معتبر است. سازمانهای مردم‌نهاد (سازمانهای غیردولتی (NGOs))، طیف وسیعی از موسسات، تشکل‌ها، انجمن‌ها و بطور کلی بخشی از نهادهای مدنی غیردولتی را در بر می‌گیرد که توسط مردم شکل گرفته و با مشارکت و همکاری مردم فعالیت می‌کنند (وزارت کشور، ۱۳۸۷). سازمان‌های مردم‌نهاد گروه‌های داوطلبانه فردی یا سازمانی عمدتاً غیرانتفاعی هستند که معمولاً وابسته به هیچ دولتی نبوده و در سطح محلی، ملی یا بین‌المللی برای خدمت‌رسانی و یا سیاست‌گذاری عمومی شکل گرفته‌اند (کارنز، ۲۰۱۶). حمایت از خط‌مشی یکی از نقش‌های کلیدی است که سمن‌ها در

== سازوکارهای نقش آفرینی سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی ایران ۱۶۳

جامعه مدرن بازی می‌کنند. طرح مطالبات اجتماعی با صدای بلند برای جوامعی که به آن خدمت می‌کنند، به ویژه جامعه آسیب‌پذیر، برای دموکراسی حائز اهمیت است (شراگ^۱، ۲۰۱۳: ۴۷).

خط‌مشی عمومی: خط‌مشی عمومی تصمیمی است که در برابر یک مشکل عمومی گرفته می‌شود. اما خط‌مشی صرفاً تصمیم نیست. بلکه فرآیندی است شامل تمام اقدامات که از زمان احساس مشکل شروع و به ارزیابی نتایج اجرای خط‌مشی ختم می‌شود (الوانی و شریف‌زاده، ۱۳۹۶: ۲). خط‌مشی عمومی صرفاً اتخاذ تصمیم نیست بلکه فرایندی است که شامل شناسایی مسئله عمومی، تدوین خط‌مشی، اجرا و ارزیابی نتایج حاصل از اجرای خط‌مشی می‌باشد. (الوانی، ۱۳۹۹، ۶۸). به عبارت دیگر، دولت‌ها برای جاری کردن فلسفه و دکترین خود در تاروپود جامعه از خط‌مشی‌های عمومی استفاده می‌کنند و جامعه آرمانی خود را به مدد خط‌مشی‌های عمومی هستی می‌بخشند. (رمضان‌پور و دیگران، ۱۳۹۹). خط‌مشی‌گذاری، تصمیم‌گیری در مورد اولویت‌ها و اهداف است و باید بر بهترین راه حل‌ها برای حل مشکلات یا جلوگیری از آن‌ها متمرکز شود (مرسل^۲، ۲۰۱۷).

به طور کلی، روابط دولت و سازمان‌های مردم‌نهاد، از موضوعات پرچالش در پژوهش‌های حوزه سیاست و اداره به ویژه خط‌مشی‌گذاری است. با این حال هر دو طرف این روابط را اجتناب‌ناپذیر می‌دانند (تیتز، ۲۰۱۷). در جدول ۱ خلاصه‌ای از پژوهش‌های انجام شده در این حوزه بر اساس رویکرد حاکم بر آن و محورهای موضوعی آنها ارائه شده است:

1_ Shragge

2_ Marsal

جدول (۱) - مرور پیشینه پژوهشی

محور موضوعی	پژوهشگران	سال	نتایج
استراتژی دولت در قبال سمن‌ها	ژان و تانگ	۲۰۱۶	در کشورهای با رژیم‌های مستبد، سازمان‌های مردم‌نهاد احتمالاً در کنار اپوزیسیون سیاسی قرار می‌گیرد. دولت‌های تک‌حزبی سازمان‌های مردم‌نهاد را تا وقتی که برنامه‌های دولت را تسهیل می‌کنند، تحمل می‌کند اما اگر بیش از حد منتقد باشند آنها را از میان برمی‌دارد در صورتی هم که این سازمان‌ها حالت ساکن به خود بگیرند توسط حزب حاکم جذب می‌شوند.
	وانهیر (به نقل از جوانی)	۱۳۹۰	استراتژی‌های مختلف تعامل دولت با سازمان‌های غیردولتی را در طیفی از استراتژی بازدارندگی تا استراتژی مکمل برمی‌شمرد.
	نجم (به نقل از جوانی)	۱۳۹۰	وی چهار نوع تعامل را میان دولت و سازمان‌های غیردولتی برمی‌شمرد که عبارتند از بیگانگی، تقابلی، ابزاری و همکاری. از این بین، استراتژی همکاری رابطه برد-برد برای دو طرف؛ استراتژی بیگانگی و تقابلی رابطه باخت-باخت و استراتژی ابزاری رابطه برد-باخت به نفع دولت را در پی دارد.
سو و دیگران	پورعزت و همکاران	۱۳۹۶	بخش دولتی در ایران در مواجهه با سازمان‌های مردم‌نهاد، پنج نوع راهبرد کلی را به کار می‌گیرد: تقابلی، بی‌تفاوتی، ریاکاری، همکاری و زیرساختی. به منظور رسیدن به تعامل اثربخش نیاز است که بخش دولتی به تدریج از سه راهبرد اول فاصله گرفته و در جهت تقویت راهبرد‌های زیرساختی و همکاری بکوشد.
	سو و دیگران	۲۰۱۶	استراتژی‌های گسترده، استراتژی‌های وابستگی به اهدا کننده، وابستگی به دولت و وابستگی داوطلب را در شهرهای مختلف چین بررسی می‌کنند.
استراتژی سمن‌ها در قبال دولت	سو و جیانگ	۲۰۱۵	استراتژی‌های دولت‌گرایی و اتحاد با دولت را در سازمان‌های غیردولتی مطرح می‌کنند.
	اینجیه سوایلام	۲۰۱۵	هرچه سازمان‌های مردم‌نهاد روی تبدیل شدن به شرکای دولت کار بیشتری کرده و از استراتژی‌های مقابله‌ای - که می‌تواند مشروعیت و توانایی نمایندگی آنها را به خطر بیندازد - پرهیز نمایند، نقش بیشتری در خط مشی‌گذاری خواهند یافت.
	مرتا	۲۰۰۹	افرادی که قبلاً از روند خط مشی‌گذاری در چین حذف شده بودند مانند سازمان‌های غیردولتی، فعالان و روزنامه‌نگاران اکنون همانطور که آموخته‌اند به قوانین بازی پایبند بمانند و در یک سیستم استبداد پراکنده عمل کنند در این روند و نتایج آن نقش فعالی دارند. در این سیستم خط مشی، تغییر به تدریج و از طریق چانه زنی بوروکراتیک اتفاق می‌افتد.
ویژگی‌های ساختاری و	اندرو اووه	۲۰۰۴	اگر سمن‌ها از محیط خط مشی‌گذاری آگاهی بیشتری یافته و رویکرد و روش خود را از پروژه محوری به بسیج دیگر کشتگران عرصه خط مشی تغییر دهند

نتایج	سال	پژوهشگران	محور موضوعی
می‌توانند در اثر گذاری بر فرایند خط‌مشی‌گذاری موثرتر عمل کنند.			رفتاری
سازمان‌ها برای آنکه بتوانند اثربخشی بیشتری در نقش خود در فرایند خط‌مشی‌گذاری این عرصه داشته باشند باید از ویژگی‌هایی همچون عضویت همگن، ساختار غیر متمرکز، برنامه متمرکز، پیوندهای غیر رسمی با رهبران سیاسی و پشتوانه اعتباری داخلی برخوردار باشند.	۱۹۹۰	مایکل براتون	سمن‌ها در عرصه خط-مشی‌گذاری
اهمیت همکاری در سمن‌ها را مطرح می‌کنند. در کارهای بعدی، آنها نقش‌های مهم دانش و حرفه‌گرایی را برجسته می‌کنند.	۲۰۱۴	سو و هاسمات	
رهبران سمن‌ها باید برای افزایش سطح انگیزه و عملکرد کارکنان با در پیش گرفتن سبک رهبری خدمتگزار، از شبکه‌های موثر و متعددی بهره‌برند که بتواند با تعامل فعالانه با ذینفعان خارجی و همکاری با طیفی از شرکا، منابع را تقویت کرده و موقعیت خود را ارتقا بخشند.	۲۰۱۳	آپوستو	
در سمن‌های محیط زیستی ظرفیت تشکل‌های مردمی و شبکه‌های حکمرانی را به عنوان عوامل علی؛ خط‌مشی‌های حمایتی و راهبرد حمایتی را به عنوان عوامل مداخله‌گر و مشارکت عمومی را به عنوان پیامد رهبری اثربخش در این سمن‌ها شناسایی کرده‌اند.	۱۳۹۹	تقی زاده و یزدانی	
یک نوع شناسی برای توصیف کانال‌های حمایت از خط‌مشی بر اساس دو مولفه رسمیت و سازگاری آنها ارائه داده و نحوه انتخاب کانال‌ها را بر اساس منابع سیاسی سمن توضیح می‌دهد. وی نشان می‌دهد که چگونه حمایت از خط‌مشی تحت تأثیر یکی از ویژگی‌های بارز دولت‌های استبدادی - انحصار قدرت سیاسی - قرار دارد و نشان می‌دهد که بسیاری از تاکتیک‌های مشخص شده در ادبیات فعلی را می‌توان توسط منابع سیاسی در اختیار سازمان‌های غیر دولتی توضیح داد.	۲۰۱۹	لیو	
ایشان نقش آفرینی سمن‌ها را در خط‌مشی به صورت زیر دسته‌بندی کرده‌اند: (۱) شناسایی موضوعات در دستور کار خط‌مشی‌ها (۲) توسعه راه‌حل‌های خط‌مشی از طریق تحقیق و تجزیه و تحلیل، به عنوان مثال تحقیقات خط‌مشی؛ و (۳) ترویج راه‌حل‌های خاص خط‌مشی که شامل بسیج، اعتراض و تظاهرات، لابی‌گری در دولت و سایر اشکال دفاع از جمله گفتگو با دولت است.	۲۰۰۵	کارتز، پلوس و اجنیرگ	زمینه‌ها و ظرفیت‌های مشارکت سمن‌ها در خط‌مشی-گذاری
زمینه‌ها و چارچوب مشارکت عمومی در فرایند خط‌مشی‌گذاری را در محورهای تعریف برنامه، شناسایی شرایط، درک مسائل، مستندسازی، اجرا و ارزشیابی فهرست می‌کند.	۲۰۱۵	دویل	
پنج زمینه را برای مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند خط‌مشی‌گذاری	۲۰۱۵	کارلسون و	

موضوعی محور	پژوهشگران	سال	نتایج
	برکر		معرفی کرده اند که شامل مشاوره فعالانه، جستجوی آگاهانه، مذاکره و گفت‌وگو، تسهیم اختیار و مسئولیت و تفویض کنترل و مسئولیت به مردم می‌گردد.
	بیندامین و دیگران	۲۰۱۶	تعدادی از سازمان‌های غیردولتی رفاه کودک در روسیه که سالها در این زمینه کار کرده اند، توانسته اند از تخصص، اعتبار و تماس خود با مقامات استفاده کنند تا به عنوان کارآفرینان خط مشی در روند خط‌مشی‌گذاری عمل کنند. این امر آنها را قادر ساخت تا اصلاحات عمده‌ای را در خط‌مشی‌های موجود دولت (به ویژه در فرایند دستور کار و اطلاعات و تطبیق خط‌مشی)، حتی در محدودیت‌های رژیم استبدادی انتخاباتی روسیه، ترویج دهند.
	ایوانز و شیلدز	۲۰۱۴	این پژوهش مفروضات نظریه حکمرانی عمومی نوین را در موضوعات مربوط به تمایل به استفاده از حمایت و اعتراض در ارتباط با حامیان مالی دولتی، مفید بودن مشاوره‌های دولتی، استراتژی‌های مورد استفاده در نزدیک شدن به دولت، نقش تحقیق در ایجاد موارد مبتنی بر شواهد در مورد تغییر خط‌مشی و برنامه در نقش آفرینی سمن‌ها در خط‌مشی‌گذاری عمومی مورد آزمون قرار داده است.
	مرتا	۲۰۰۹	دولت چین مایل است فضایی مشاوره‌ای را برای سمن‌ها و سایر گروه‌های مدنی برای تقویت مشروعیت کشور بدون به خطر انداختن انحصار حزب کمونیست چین در تصمیم‌گیری سیاسی باز کند.
	لطفی و همکاران	۱۳۹۹	به روش‌ها و رویکردهایی اشاره دارد که برخی کشورهای اروپای شرقی همچون رومانی، مجارستان و کرواسی برای کمک گرفتن از ظرفیت سمن‌ها در خط‌مشی‌گذاری ایجاد کرده اند.
	مبینی دهکردی و همکاران	۱۳۹۷	فعالان سازمان‌های مردم‌نهاد، بهترین نقش را برای اعتمادسازی بین اقشار حاشیه‌ای و ترجمه مسائل آنها در قالب مدل‌های کسب و کار پایدار برای کارآفرینان این حوزه می‌توانند ایفا کنند.
عوامل موثر بر موفقیت یا عدم موفقیت سمن‌ها	حبیب پور گنابی	۱۳۹۷	ضعیف‌ترین نقش سمن‌ها، مربوط به حوزه سیاست‌گذاری است. در این عرصه، حضور سمن‌های زنان و خانواده در دو زمینه کمک به تدوین قوانین و مقررات مربوط به سمن‌ها و کمک به سیاست‌گذاری کشور درباره زنان و خانواده بسیار کم‌رنگ است. وی دلایل ناکامی سمن‌های مطالعه شده را در عواملی همچون مشکلات مادی و عدم استقلال مالی و سیاسی از دولت، مشکلات مدیریتی و انگیزه مدیریت در سمن‌ها، مشکلات مربوط به اعضا، عدم تخصص، عدم تمایل برای مشارکت و پدیده فامیلی شدن عضویت، فقدان برنامه عملیاتی، فقدان برنامه اطلاع‌رسانی و جلب مشارکت مردمی به لحاظ مالی و

محور موضوعی	پژوهشگران	سال	نتایج
			عضوگیری، نامشخص بودن رابطه دولت و سمن‌ها و اثربخشی آن از تغییر دولت‌ها، جایگاه نامناسب جامعه مدنی در کشور و ضعف روحیه همکاری و کارجمعی در بین بخشی از مردم می‌داند.
	رازقی و لطفی خاچکی	۱۳۹۷	مقوله‌های رابطه با جامعه و شهروندان، رابطه با سایر سمن‌ها، روابط با دولت از چالش‌های برون سازمانی و فقدان روندهای پایدار تولید منابع مالی، چالش‌های جذب و مدیریت منابع انسانی کمبود سرمایه اجتماعی، نگاه حداقلی و نبود دید کلان و جامع نسبت به مسائل اجتماعی از مهم‌ترین چالش‌های درونی سمن‌هاست.

زمینه‌ها و محورهای پژوهشی مندرج در جدول ۱ نشان می‌دهد اگرچه در خصوص ضرورت مشارکت سمن‌ها در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی اختلاف نظر چندانی بین پژوهشگران عرصه خط‌مشی عمومی وجود ندارد اما بیشتر شکاف‌های نظری و پژوهشی در خصوص نحوه این نقش - آفرینی، استراتژی‌های متقابل تعامل سمن‌ها و دولت‌ها با یکدیگر و شرایط محیط درونی و بیرونی سمن‌ها برای حضور و مشارکت در فضای خط‌مشی‌گذاری است. از این رو پژوهش حاضر می - کوشد با تمرکز بر صحنه خط‌مشی‌گذاری عمومی در ایران و وضعیت سمن‌ها در کشور، ظرفیت‌ها و زمینه‌های مشارکت ایشان را در این عرصه بررسی نموده و ضمن شناسایی عوامل محیط درونی و بیرونی مهم و موثر در این نقش آفرینی کارکرد مثبت و منفی هر یک را آشکار نماید.

(۳) روش‌شناسی

از آنجایی که هدف این پژوهش، شناسایی سازوکار نقش آفرینی سازمان‌های مردم‌نهاد در شکل‌گیری خط‌مشی است، بنابراین تحقیق حاضر از نظر ماهیت و مخاطب شناسی کاربردی، از نظر هدف اکتشافی و توصیفی، از نظر استراتژی آمیخته و از نظر روش انجام تحقیق میدانی است. ابتدا در مرحله اول به بررسی پیشینه نظری و پژوهشی پرداخته شده و جدول خواندن متون استخراج گردید. در مرحله دوم به مصاحبه با خبرگان جامعه دانشگاهی و سازمان نظام مهندسی برای استخراج مولفه و شاخص پرداخته شد. جامعه آماری این مرحله را ۱۲ نفر از خبرگان دانشگاهی (در حوزه علوم سیاسی و مدیریت دولتی که سابقه پژوهش یا فعالیت در حوزه سازمان‌های مردم‌نهاد را داشته‌اند) و خبرگان با سابقه و در سطوح ارشد سازمان نظام مهندسی

کشور تشکیل می دادند. برای تحلیل مصاحبه ها از روش تحلیل تم استفاده شد. تحلیل تم یکی از روش های اساسی تحلیل در پژوهش کیفی است. این روش برای شناسایی، تحلیل و گزارش دادن مدل های (تم های) موجود در داده ها، تعدادی مصاحبه یا یک متن به کار می رود. تم در اصل، مهم ترین پاسخ و معنای موجود در داده را در رابطه با سؤال پژوهش نشان می دهد (براون و کلارک، ۲۰۰۶). در مرحله سوم سه کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت پذیرفت و پس از تحلیل یافته ها مدلی بر اساس نظریه استراوس و کوربین ارائه گردید. سپس مدل حاصله در نمونه ای متشکل از اعضای هیئات مدیره سازمان های نظام مهندسی سراسر کشور به تعداد ۶۴ نفر و با توزیع پرسشنامه مورد اعتبارسنجی قرار گرفت و داده ها به روش مدلسازی معادلات ساختاری و با استفاده از نرم افزار smart pls تحلیل شد. برای اعتباریابی ابزارهای گردآوری داده ها در فاز کیفی از روش «ممیزی پژوهش» استفاده شده است. از آنجا که در پژوهش های کیفی به تفسیر موضوع مورد مطالعه پرداخته می شود، نیازی به ایجاد و ارائه مفهوم سنتی پایایی نیست و از عبارت «ممیزی پژوهش» به جای اصطلاح پایایی استفاده می شود. در ممیزی پژوهش، پژوهشگر باید به ممیز نشان دهد که چگونه طبقه ها از آن ها مشتق شده اند. با توجه به شیوه ممیزی این پژوهش که مصاحبه بوده است پس از گردآوری و تحلیل داده ها، طبقه های مشتق شده به خبرگان نشان داده شد تا صحت مطالب تأیید گردد و پایایی مورد انتظار برای یک پژوهش به خوبی تضمین و برآورده شده است (دانایی فرد ۱۳۹۰، ۱۴۳).

و در فاز کمی از روش آلفای کرونباخ و آزمون های پایایی ترکیبی، اشتراکی و همبستگی اسپیرمن استفاده شد. روایی پرسشنامه نیز با استفاده از روش روایی عاملی (آزمون های روایی همگرا و واگرا) سنجیده شد.

(۴) یافته ها

در فاز کیفی پژوهش، برای انتخاب خبرگان مورد نظر جهت مصاحبه کیفی چند ویژگی مورد توجه قرار گرفت:

- ۱- سابقه علمی آموزشی و پژوهشی برجسته در حوزه خط مشی گذاری عمومی
- ۲- سابقه علمی و پژوهشی برجسته در حوزه سمن ها و بخش سوم

۳- سابقه کاری در حوزه خط مشی گذاری (از جمله نمایندگی مجلس و شوراهای اسلامی شهر و شوراهای عالی)

۴- سابقه فعالیت در سطوح ارشد سازمان نظام مهندسی ساختمان کشور و استان‌ها

بر اساس معیارهای فوق ابتدا ۷ نفر انتخاب شده و مصاحبه با ایشان انجام شد. سپس از طریق معرفی این نفرات ۷ نفر دیگر نیز برای انجام مصاحبه معرفی شدند که نهایتاً انجام مصاحبه با ۵ نفر دیگر میسر شد. ۸ مصاحبه به صورت حضوری، ۲ مورد به صورت تلفنی و ۲ مورد به صورت تماس تصویری اینترنتی اجرا شد. در هر جلسه پس از توضیح کوتاهی درباره پژوهش و هدف و روش آن به مصاحبه شونده‌گان اطمینان داده شد که اطلاعات و متن مصاحبه شان نزد پژوهشگر به امانت باقی خواهد ماند. نهایتاً ترکیب مصاحبه شونده‌گان بر اساس جدول ۴-۱ قابل معرفی است:

جدول (۲) - مشخصات مصاحبه شونده‌گان در فاز کیفی

کد مصاحبه شونده	زمینه انتخاب	سابقه کار	سن	نحوه انجام مصاحبه
A	دانشیار رشته مدیریت دولتی گرایش خط مشی گذاری دانشگاه تهران	۲۰	۵۲	حضوری در محل کار ایشان
B	استاد رشته مدیریت دولتی گرایش خط مشی گذاری دانشگاه آزاد اسلامی	۲۷	۵۶	حضوری در محل کار ایشان
C	دانشیار رشته علوم سیاسی گرایش جامعه شناسی سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی	۲۰	۴۸	تلفنی
D	استادیار رشته علوم سیاسی گرایش سیاست گذاری عمومی دانشگاه تهران	۱۲	۳۹	حضوری در محل کار ایشان

کد مصاحبه شونده	زمینه انتخاب	سابقه کار	سن	نحوه انجام مصاحبه
E	نماینده ادوار مجلس شورای اسلامی عضو کمیسیون عمران (دکتری مدیریت استراتژیک)	۸ (دو دوره نماینده‌گی)	۶۲	حضورى در دفتر ایشان
F	نماینده ادوار مجلس شورای اسلامی و رئیس کمیسیون اجتماعی (دکتری مدیریت دولتی)	۱۲ (سه دوره نماینده‌گی)	۵۹	حضورى در دفتر ایشان
G	عضو شورای عالی استان ها (کارشناسی ارشد علوم سیاسی)	۴ (یک دوره عضویت)	۴۶	تلفنى
H	عضو هیئت موسس و مدیرعامل سمن (کارشناسی ارشد مهندسی)	۱۷	۳۹	حضورى در دفتر ایشان
I	عضو هیئت موسس و مدیرعامل سمن (کارشناسی ارشد علوم اجتماعی)	۱۲	۳۵	حضورى در دفتر ایشان
J	رئیس سازمان نظام مهندسی کشور (کارشناسی ارشد - پایه ارشد)	۳۲	۵۵	حضورى در دفتر ایشان
K	رئیس سابق کمیته عمران سازمان نظام مهندسی ساختمان کشور (کارشناسی ارشد - پایه ارشد)	۲۸	۵۳	اسکایپی
L	رئیس سابق نظام مهندسی ساختمان استان (کارشناسی ارشد - پایه ارشد)	۲۰	۴۶	اسکایپی

در این مرحله، با تحلیل داده‌های گردآوری شده از مصاحبه‌ها و اسناد و مدارک موجود و همچنین داده‌های دست دوم مستخرج از نمایه‌های علمی مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی استخراج شده‌اند. کدگذاری باز تا مرحله‌ی اشباع مقوله‌ها و در قالب یک فرایند زیگزاگی (رفت و برگشتی) ادامه می‌یابد.

در اجرای این مرحله در قالب چارچوب استراوس و کوربین به گردآوری شواهد در چارچوب شرایط علی، عوامل مداخله‌گر، بستر محیطی، راهبردها و پیامد پرداخته شده و در دو مرحله برای هر یک از آن‌ها، عنوان مناسبی برگزیده شد. مرحله اول عنوان‌های انتخابی عمدتاً توسط خود پژوهشگر انتخاب شده‌اند و سعی بر این بود تا بیش‌ترین ارتباط و هم‌خوانی را با داده‌هایی که نمایانگر آن است داشته باشند. مرحله دوم از سوی خبرگان، عناوین مناسب، تثبیت و عناوین متفاوت یا مغایر با یکدیگر، با مصاحبه و تبادل نظر اصلاح گردید. جدول زیر، جدول کدگذاری باز که کدها مشخص شده، نمایش می‌دهد. لازم به توضیح است از ردیف ۱ تا ۷۰ کدهای استخراج شده از پیشینه پژوهش و از ردیف ۷۰ به بعد کدهای استخراج شده از مصاحبه خبرگان درج شده است.

جدول (۳) - کدگذاری باز مستندات

شماره کد	مقوله‌های فرعی	منبع
۱.	دعوت شدن به مجامع خط‌مشی‌گذاری جهت ارائه مشاوره	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
۲.	پذیرش نظرات رهبر در مجامع خط‌مشی‌گذاری	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
۳.	تسهیل پذیرش نظریات سازمان‌های مردم‌نهاد	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
۴.	انتصاب در پستهای حکومتی	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
۵.	در اختیار قراردادن امکانات تبلیغی و ترویجی	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
۶.	تقبل کردن هزینه‌های انتخاباتی	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
۷.	موضع‌گیری در قبال کاندیداها ی انتخابات	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)

شماره کد	مقاله های فرعی	منبع
.۸	ممنوعیت حضور بعضی افراد در بین اعضا	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
.۹	احاطه بر نظریات و انتظارات اعضا	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
.۱۰	پرورش ایده و نظر خاص در بین هواداران	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
.۱۱	درخواست از هواداران برای حمایت از کاندیداها	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
.۱۲	ارائه مشوق‌هایی جهت ارتقاء موقعیت کاندیداهای خاص	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
.۱۳	در اختیار قراردادن تجربیات و اطلاعات	(ریاحی، ۱۳۷۹)
.۱۴	در اختیار قراردادن نتیجه تحقیقات و آخرین یافته ها	(ریاحی، ۱۳۷۹)
.۱۵	اختیارداشتن تخصص مورد نیاز خط مشی گذاران	(ریاحی، ۱۳۷۹)
.۱۶	ممانعت سایرین از دستیابی به جدیدترین یافته ها	(ریاحی، ۱۳۷۹)
.۱۷	تفسیر قوانین و مقررات به نحو مورد نظر	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
.۱۸	استفاده از نقاط خاموش یا ساکت قوانین و مقررات موجود	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
.۱۹	تسلط به زوایای قوانین و مقررات و نقاط متعارض آنها	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
.۲۰	پیشنهاد قوانین و مقررات مورد نظر گروه	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
.۲۱	گفتگو با نهادهای امنیتی توسط بخش‌هایی از دولت در دفاع از سمن‌ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
.۲۲	تضمین امنیت سمن‌ها به وسیله مجوز وزارت کشور	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
.۲۳	فراهم کردن امنیت روانی برای فعالیت سمن‌ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
.۲۴	امکان دادن کرسی به سمن‌ها در شورای عالی	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
.۲۵	کشور عضو کردن سمن‌ها در شوراهای تصمیم‌گیری ملی و استانی با حق رای	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)

شماره کد	مقوله های فرعی	منبع
۲۶.	عضو کردن سمن ها در کارگروه های سازمان های دولتی	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۲۷.	کمک دولت در حمایت گیری رسانه‌ای سمن‌ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۲۸.	استفاده سمن ها از برندهای دولتی در حمایت‌گری	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۲۹.	مکاتبه سازمان های دولتی و دیگر ذینفعان خط مشی گذاری جهت حمایت از مطالبه کمپین	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۰.	مذاکره با سایر ذینفع های خط مشی گذاری جهت مطالبه ثمن ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۱.	درخواست از نهادهای ذی نفوذ درون حاکمیت در حمایت از خواسته سمن ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۲.	مشارکت هنرمندان و ورزشکاران در حمایت از کمپین سمنها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۳.	نخبگان جامعه در حمایت از از موضع سمن ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۴.	اختصاص بخشی از از بودجه ذینفعان و ذی نفوذان خط مشی گذاری در حمایت از سمن‌ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۵.	معافیت مالیاتی برای سمن ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۶.	همیاری و تخصیص تجهیزات برای یاری رساندن به سمن ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۷.	نقش آفرینی سمن ها در مواردی که دولت ناتوان در خدمت رسانی به مردم است	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۸.	یاری گرفتن از سمن ها برای تکمیل وظایف دولت	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۳۹.	رسمیت بخشی تعامل با سمن ها در قالب قرارداد	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۴۰.	اطلاع رسانی کافی به سمن ها درباره نحوه ارتباط گیری با کمیسیون های مجلس	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۴۱.	حمایت مجلس در تصویب قوانین که به سمن ها یاری می رساند	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)

شماره کد	مقاله های فرعی	منبع
۴۲	برگزاری همایش با سمن ها با حضور مقامات سه قوه	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۴۳	میزان رسیدگی به شکایات سمن ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۴۴	ایجاد بانک اطلاعاتی از سمن ها	(پور عزت و همکاران، ۱۳۹۶)
۴۵	میزان دستور کارهای مشترک و همکاری رسمی دستگاههای دولتی و سایر نهادها با سمن ها	(هاگو، ۲۰۰۲)
۴۶	میزان تبادل ایده ها و اطلاعات میان ایشان	(هاگو، ۲۰۰۲)
۴۷	میزان مرآوده های رسمی و غیر رسمی میان ایشان	(هاگو، ۲۰۰۲)
۴۸	میزان حمایت حاکمیت و افراد صاحب قدرت (فرد)	(هدی، ۲۰۰۱)
۴۹	میزان حمایت مجلس	(هدی، ۲۰۰۱)
۵۰	میران حمایت بروکرات ها و ارتشی ها	(هدی، ۲۰۰۱)
۵۱	شناخت، درک و بیان مساله و مشکل	(قلی پور، ۱۳۹۶)
۵۲	تعیین دستور کار قراردادن	(قلی پور، ۱۳۹۶)
۵۳	تجزیه و تحلیل و گزینه سازی	(قلی پور، ۱۳۹۶)
۵۴	انتخاب گزینه	(قلی پور، ۱۳۹۶)
۵۵	طراحی سیاست (مشروعیت بخشیدن)	(قلی پور، ۱۳۹۶)
۵۶	اجرا و بکارگیری خط مشی	(قلی پور، ۱۳۹۶)
۵۷	ارزیابی خط مشی	(قلی پور، ۱۳۹۶)
۵۸	سازمانهای مردم نهاد در رژیم های مستبد در کنار اپورسیون سیاسی قرار می گیرند	(کلارک، ۱۹۹۲)
۵۹	دولت های تک حزبی تا زمانی که سمن ها برنامه های دولت را تسهیل می کنند ایشان را تحمل می کنند.	(کلارک، ۱۹۹۲)

شماره کد	مقوله های فرعی	منبع
۶۰	در رژیم های دموکراسی سمن ها نقش آمیخته و مکملی را بازی می کنند.	(کلارک، ۱۹۹۲)
۶۱	برخی از دولتها سمن ها را سرکوب می کنند	(فیشر، ۱۹۹۵)
۶۲	برخی از دولتها سمن ها را جذب و کنترل می کنند	(فیشر، ۱۹۹۵)
۶۳	برخی از دولتها شراکت خودمختار سمن ها را قبول دارند	(فیشر، ۱۹۹۵)
۶۴	در مدل مکمل سازمانهای مردم نهاد تقاضای کالای عمومی که توسط دولت تامین نشده را فراهم می کنند.	(یانگ، ۲۰۰۰)
۶۵	در مدل متمم سمن ها به منزله شرکای دولت در ارائه کالا و خدمات کمک می کنند	(یانگ، ۲۰۰۰)
۶۶	در مدل تخصصی سازمانهای مردم نهاد دولت را برمی انگیزد تا در خط مشی عمومی تغییر ایجاد کند	(یانگ، ۲۰۰۰)
۶۷	فرآیند خط مشی گذاری جهت مشارکت عمومی شامل تعریف برنامه، شناسایی شرایط، درک مسائل، مستندسازی، اجرا و ارزشیابی است	دویل (۲۰۱۵)
۶۸	فرآیند خط مشی گذاری جهت مشارکت عمومی شامل تعریف برنامه، شناسایی شرایط، درک مسائل، مستندسازی، اجرا و ارزشیابی است	(کفاش زاده و همکاران، ۱۳۹۶)
۶۹	فرآیند خط مشی گذاری شامل مرحله شناخت، درک و بیان مساله یا مشکل اجرا و طرح مسائل در سازمانهای عمومی شکل گیری، تهیه و تدوین خط مشی قانونی کردن و مشروعیت بخشیدن ابلاغ و اجرای خط مشی ارزیابی خط مشی و بازتاب عملیات اجرا شده می باشد.	(الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۶)
۷۰	تصویب قوانین که به سمن ها کمک می کند	D
۷۱	تصویب قوانین که به سمن ها کمک می کند	F
۷۲	ایجاد و استفاده از بانک اطلاعاتی از سمن ها در فعالیت های مکمل	A

منبع	مقوله های فرعی	شماره کد
B	ایجاد و استفاده از بانک اطلاعاتی از سمن ها در فعالیت های مکمل	.۷۳
H	ایجاد و استفاده از بانک اطلاعاتی از سمن ها در فعالیت های مکمل	.۷۴
J	ایجاد و استفاده از بانک اطلاعاتی از سمن ها در فعالیت های مکمل	.۷۵
C	میزان مذاکرات رسمی و غیر رسمی دولت با سمن ها	.۷۶
F	میزان مذاکرات رسمی و غیر رسمی دولت با سمن ها	.۷۷
C	حمایت مجلس از سمن ها	.۷۸
D	حمایت مجلس از سمن ها	.۷۹
J	حمایت مجلس از سمن ها	.۸۰
B	وجود یک دید حمایتی در بین سازمان های دولتی به سمن ها	.۸۱
D	وجود یک دید حمایتی در بین سازمان های دولتی به سمن ها	.۸۲
F	وجود یک دید حمایتی در بین سازمان های دولتی به سمن ها	.۸۳
C	نفوذ نظرات رهبران سمن ها در مجامع قانونی و خط مشی گذاری	.۸۴
F	مقبولیت رهبران سمن ها در مجامع قانونی و خط مشی گذاری	.۸۵
G	مقبولیت رهبران سمن ها در مجامع قانونی و خط مشی گذاری	.۸۶
G	انتصاب رهبران سمن ها در پستهای دولتی	.۸۷
H	توانایی انتصاب رهبران سمن ها در پستهای دولتی	.۸۸

شماره کد	مقوله های فرعی	منبع
۸۹.	انتصاب رهبران سمن ها در پستهای دولتی	B
۹۰.	قدرت موضع گیری برای کاندیداها در انتخابات	F
۹۱.	توانایی موضع گیری در قبال کاندیداها و انتخابات	H
۹۲.	درخواست از هواداران سمن ها برای حمایت از کاندیداها مورد نظر	A
۹۳.	درخواست از هواداران سمن ها برای حمایت از کاندیداها مورد نظر	B
۹۴.	درخواست از هواداران سمن ها برای حمایت از کاندیداها مورد نظر	E
۹۵.	در اختیار قراردادن تجربیات و اطلاعات در دستگاههای دولتی	C
۹۶.	در اختیار قراردادن تجربیات و اطلاعات در دستگاههای دولتی	G
۹۷.	در اختیار قراردادن تجربیات و اطلاعات در دستگاههای دولتی	H

در این پژوهش با عنایت به کد‌گذاری باز صورت گرفته در ابتدا تعداد ۶۹ کد اولیه از مستندات و تعداد ۲۸ کد از مصاحبه شناسایی گردید. در ادامه با مطالعه کدهای اولیه و شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌ها، تحت طبقات انتزاعی‌تر و کلی‌تر با عنوان مؤلفه دسته‌بندی شدند. اساس این طبقه‌بندی، مطالعه پژوهش‌های پیشین و شناخت کافی و احاطه به موضوع مورد مطالعه و دستیابی به بینشی جهت یافتن مشترکات شایستگی حول یک محور مشخص است. یافته‌های حاصل از کد‌گذاری فوق جهت ایجاد کد‌گذاری گزینشی مورد استفاده قرار گرفت.

پس از استخراج کدها و شکل‌گیری مدل اولیه براساس الگوی کوربین و اشتراوس، پرسشنامه ای برای اعتباریابی مدل در جامعه پژوهش (سازمان نظام مهندسی کشور) طراحی و توزیع شد. نمونه پاسخ‌دهنده به این پرسشنامه ۶۴ نفر از اعضای هیئت مدیره سازمان‌های نظام مهندسی ساختمان استان‌ها بودند که از این میان ۵۹ نفر مرد و ۵ نفر زن؛ با میانگین سنی ۴۳ سال و همگی

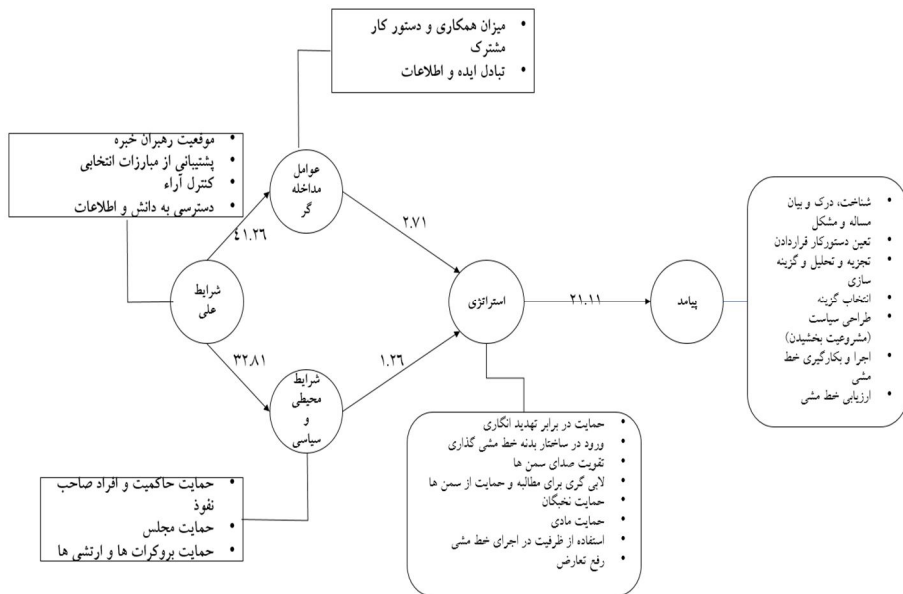
دارای تحصیلات پایه در رشته های مهندسی (۲۸ نفر عمران، ۱۰ نفر معماری، ۱۲ نفر مکانیک، ۹ نفر برق، ۳ نفر شهرسازی، ۲ نفر ترافیک) بوده اند و ۸ نفر در مقطع دکتری، ۴۸ نفر کارشناسی ارشد و ۸ نفر کارشناسی فارغ التحصیل شده اند. پس از گردآوری و آماده سازی داده ها، ابتدا با استفاده از نرم افزار smartpls مدل در دو حالت اولیه اجرا شد. یک بار در حالت تخمین ضرایب استاندارد و بار دیگر در حالت معناداری ضرایب. در این مرحله بار عاملی سؤالات **P3, q4, q10, q11, q12, q51, q52, q53, q54, q55, q56** کمتر از ۰/۷ بوده و دراستثناء آزمون همگن بودن هم قرار نگرفته و از مدل حذف شدند و مدل اصلاح گردید. بعد از این مرحله کلیه آزمون ها بر اساس مدل اصلاح شده انجام گرفت. چنانکه پیشتر گفته شد برا سنجش پایایی مدل ۴ آزمون انجام شد. در آزمون آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و پایایی همبستگی اسپیرمن ضریب محاسبه شده برای همه مولفه ها بالاتر از ۰/۷ و در آزمون آلفای اشتراکی بالاتر از ۰/۵ حاصل و پایایی مدل مورد تایید قرار گرفت. در آزمون روایی همگرا مطابق با نظر هیر^۱(۲۰۰۶)، هنسلر^۲(۲۰۰۹) و رینگل^۳(۲۰۱۲) باید مقادیر میانگین واریانس استخراجی برای هر متغیر بالای ۰/۵ باشد. در آزمون دوم روایی همگرا می بایست مقادیر ضرایب پایایی ترکیبی از میانگین بیشتر باشد (CR>AVE) که با برقراری هردو شرط روایی همگرا، روایی همگرایی مدل مورد تأیید قرار می گیرد. روایی واگرا نیز با آزمون های آزمون بارهای عرضی، فورنل و لارکر و نسبت چند روش و چند خصیصه مورد تایید قرار گرفت. نهایتاً برای ارزیابی برازش مدل کلی از معیار GOF استفاده شد. با توجه به این که مقدار GOF (۰/۷۶) بسیار بزرگتر از ۰/۳۶ می باشد بنابراین کیفیت کلی مدل PLS که از مدل بیرونی و مدل درونی تشکیل شده است بسیار بالا است و می توان گفت قدرت پیش بینی مدل خیلی بالا است و به ۰/۹۷ کواریانس محورها می رسد. بنابراین بر اساس الگوی استراوس و کوربین عناصر شناسایی شده در قالب شکل (۲) شناسایی و مورد بررسی قرار گرفت:

1_Hair

2_Henseler

3_Ringle

شکل (۱) - مدل پژوهش

(۵) نتیجه‌گیری و بحث

این پژوهش با هدف شناسایی سازوکارها و ارائه الگوی نقش آفرینی سمن‌ها در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی در ایران انجام شده است. برای انجام پژوهش با رویکرد ترکیبی و متکثرگرا، دو فاز کیفی و کمی تعریف شد. در فاز کیفی ابتدا نسبت به مرور پیشینه نظری و پژوهشی و استخراج کدهایی مرتبط با مساله پژوهش اقدام و سپس با انجام مصاحبه عمیق با ۱۲ نفر از خبرگان عرصه خط‌مشی‌گذاری و نظام‌مهندسی این کدها تکمیل و در قالب الگوی کوربین و اشتراوس مقوله‌بندی شد. سپس مدل به دست آمده به روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه در بین ۶۴ نفر از اعضای هیئات مدیره سازمان‌های نظام‌مهندسی ساختمان سراسر کشور تست و اعتباریابی گردید. مولفه‌های نهایی مدل پس از دسته‌بندی کدها و حذف کدهای مشابه در جدول ۴ ارائه شده است:

جدول (۴) _ مولفه و شاخص های پژوهش

مقوله اصلی	مقوله فرعی
شرایط علی	۱) دعوت شدن به مجامع خط مشی گذاری جهت ارائه مشاوره
	۲) پذیرش نظرات رهبر در مجامع خط مشی گذاری
	۳) تسهیل پذیرش نظریات سازمان های مردم نهاد
	۴) انتصاب در پستهای حکومتی
	۵) در اختیار قراردادن امکانات تبلیغی و ترویجی
	۶) تقبل کردن هزینه های انتخاباتی
	۷) موضع گیری در قبال کاندیداهای انتخابات
	۸) ممنوعیت حضور بعضی افراد در بین اعضاء
	۹) احاطه بر نظریات و انتظارات اعضاء
	۱۰) پرورش ایده و نظر خاص در بین هواداران
	۱۱) درخواست از هواداران برای حمایت از کاندیدها
	۱۲) ارائه مشوقهایی جهت ارتقاء موقعیت کاندیدهای خاص
	۱۳) در اختیار قراردادن تجربیات و اطلاعات
	۱۴) در اختیار قراردادن نتیجه تحقیقات و آخرین یافته ها
	۱۵) اختیار داشتن تخصص مورد نیاز خط مشی گذاران
	۱۶) ممانعت سایرین از دستیابی به جدیدترین یافته ها

مقوله اصلی	مقوله فرعی
	۱۷) تفسیر قوانین و مقررات به نحو مورد نظر
	۱۸) استفاده از نقاط خاموش یا ساکت قوانین و مقررات موجود
	۱۹) تسلط به زوایای قوانین و مقررات و نقاط متعارض آنها
	۲۰) پیشنهاد قوانین و مقررات مورد نظر گروه
نقش مداخله‌گری دولت و سایر سازمانها	۲۱) میزان دستور کارهای مشترک و همکاری رسمی دستگاههای دولتی و سایر نهادها با سمن‌ها
	۲۲) میزان تبادل ایده‌ها و اطلاعات میان ایشان
شرایط محیطی و بستر سیاسی	۲۳) میزان حمایت حاکمیت و افراد صاحب قدرت (فرد)
	۲۴) میزان حمایت مجلس
	۲۵) میزان حمایت بروکرات‌ها و ارتشی‌ها
	۲۶) میزان مراوده‌های رسمی و غیر رسمی میان ایشان
استراتژی همکاری سمن‌ها با سایر ذی‌نفعان	۲۷) گفتگو با نهادهای امنیتی توسط بخش‌هایی از دولت در دفاع از سمن‌ها
	۲۸) تضمین امنیت ثمن‌ها به وسیله مجوز وزارت کشور
	۲۹) فراهم کردن امنیت روانی برای فعالیت سمن‌ها
	۳۰) امکان دادن کرسی به سمن‌ها در شورای عالی کشور
	۳۱) عضو کردن سمن‌ها در شوراهای تصمیم‌گیری ملی و استانی با حق رای
	۳۲) عضو کردن سمن‌ها در کارگروه‌های سازمان‌های دولتی
	۳۳) کمک دولت در حمایت‌گیری رسانه‌ای سمن‌ها

مقوله اصلی	مقوله فرعی
	۳۴ استفاده سمن ها از برند نهادهای دولتی در حمایتگری
	۳۵ مکاتبه سازمان های دولتی و دیگر ذینفعان خط مشی گذاری جهت حمایت از مطالبه کمپین
	۳۶ مذاکره با سایر ذینفع های خط مشی گذاری جهت مطالبه سمن ها
	۳۷ درخواست از نهادهای ذی نفوذ درون حاکمیت در حمایت از خواسته سمن ها
	۳۸ مشارکت هنرمندان و ورزشکاران در حمایت از کمپین سمنها
	۳۹ نخبگان جامعه در حمایت از از موضع سمن ها
	۴۰ اختصاص بخشی از از بودجه ذینفعان و ذی نفوذان خط مشی گذاری در حمایت از سمن ها
	۴۱ معافیت مالیاتی برای سمن ها
	۴۲ همیاری و تخصیص تجهیزات برای یاری رساندن به سمن ها
	۴۳ نقش آفرینی سمن ها در مواردی که دولت ناتوان در خدمت رسانی به مردم است
	۴۴ یاری گرفتن از سمن ها برای تکمیل وظایف دولت
	۴۵ رسمیت بخشی تعامل با سمن ها در قالب قرارداد
	۴۶ اطلاع رسانی کافی به سمن ها درباره نحوه ارتباط گیری با کمیسیون های مجلس
	۴۷ حمایت مجلس در تصویب قوانین که به سمن ها یاری می رساند
	۴۸ برگزاری همایش با سمن ها با حضور مقامات سه قوه

مقوله اصلی	مقوله فرعی
شکل‌گیری خط‌مشی	۴۹) میزان رسیدگی به شکایات سمن‌ها
	۵۰) ایجاد بانک اطلاعاتی از سمن‌ها
	۵۱) شناخت، درک و بیان مساله و مشکل
	۵۲) تعیین دستورکار قرارداد
	۵۳) تجزیه و تحلیل و گزینه‌سازی
	۵۴) انتخاب گزینه
	۵۵) طراحی سیاست (مشروعیت بخشیدن)
	۵۶) اجرا و بکارگیری خط‌مشی
	۵۷) ارزیابی خط‌مشی

اولین سوال پژوهش در مورد این مبحث است که ابعاد، مولفه و شاخص‌های نقش آفرینی سمن‌ها بر روی شکل‌گیری خط‌مشی کدام است؟ در این خصوص به بررسی ادبیات داخلی و بین‌المللی پرداخته شد و نتایج پژوهش با عنایت به روش داده‌بنیاد به شناسایی ۵۷ مقوله فرعی در ۵ مقوله شرایط علی، عوامل مداخله‌گر، شرایط محیطی و سیاسی، استراتژی و پیامد دسته‌بندی گردید و در مدلسازی معادلات ساختاری مسیرهای استخراج شده بین مولفه‌ها شناسایی و آزمون گردید. نتایج حاصل از فرایند تحقیق کیفی و مسیرهای تاییدشده در فاز کمی که در بالا مورد اشاره قرار گرفت تصویری از سازوکارهای نقش آفرینی سازمان‌های مردم‌نهاد و عوامل موثر بر آن ارائه می‌دهد. بر این اساس، پذیرش سمن از سوی حاکمیت و جریان‌های قدرت، حضور و مشارکت در فرایندهای انتخاباتی منجر به کسب قدرت، تلاش برای بسیج اعضا چه از منظر تشویق ایشان به مشارکت در انتخابات و حمایت از کاندیداهای موردنظر سمن و چه از منظر جهت‌دهی به افکار و آراء اعضا در زمره شرایط علی قرار گرفته است. آشکار است که عوامل علی شناسایی شده در

جهت تعامل با نهاد قدرت و سهیم شدن در قدرت برای افزایش اثرگذاری سمن است. این شرایط از دو مسیر بر استراتژی‌های نقش‌آفرینی سمن تاثیر می‌گذارد. مسیر اول از طریق تاثیرگذاری بر شرایط محیطی و بستر سیاسی است. سمن‌ها از طریق تعامل با جریان قدرت و اتخاذ رویکردهایی برای کسب سهم در قدرت می‌توانند از حمایت دولت، مجلس، شوراهای محلی و دیگر نهادهای تصمیم‌گیر و خط‌مشی‌گذار برخوردار شوند. کسب این حمایت هم از طریق تعامل موثر با نهادهای فوق‌الذکر میسر است و هم از طریق کسب کرسی‌های عضویت در این نهادها. مسیر دوم از طریق تاثیرگذاری بر عوامل مداخله‌گر از جمله شکل‌گیری دستورکار مشترک و تبادل دانش و اطلاعات میان سمن و نهادهای تصمیم‌گیر و خط‌مشی‌گذار مانند کمیسیون‌های تخصصی دولت و مجلس و شوراهای شهر امکان‌پذیر است. مجارستان و استونی نیز از چنین ابزارهایی برای زمینه‌سازی همکاری با سمن‌ها استفاده کرده‌اند.

شرایط علی به نحو ذکر شده از دو مسیر فوق بر استراتژی مشارکت سمن در فرایند خط‌مشی‌گذاری اثر می‌گذارد. به بیان دیگر نحوه حرکت و اقدام سمن‌ها به خصوص در مواجهه با دولت، پارلمان و دیگر نهادهای خط‌مشی‌گذار متاثر از عوامل فوق است. اقدامات مبتنی بر استراتژی همکاری که از بین استراتژی‌های معرفی شده در پیشینه مورد تاکید خبرگان قرار گرفته بود می‌تواند زمینه را برای نقش‌آفرینی هرچه بیشتر سمن‌ها در فرایند خط‌مشی‌گذاری در ایران فراهم کند. به بیان دیگر سمن‌ها می‌توانند با کسب کرسی‌های مشخص با حق رای در کمیسیون‌های تخصصی و شوراهای عالی، بهره‌گیری از ظرفیت رسانه‌ها، گروه‌های مرجع، روشنفکران و سلبریتی‌ها برای معرفی بیشتر به جامعه و جلب حمایت اجتماعی، مذاکره با دولت و مجلس برای کسب حمایت‌های قانونی و معنوی به‌ویژه اصلاح قوانین مرتبط با فعالیت سمن‌ها در زمره این استراتژی‌هاست که متاثر از نحوه مواجهه حاکمیت و جریان قدرت و میزان حمایت ایشان از سمن‌ها، تعریف دستورکارهای مشترک و تبادل دانش و اطلاعات صورت می‌گیرد. این فرایند در نهایت منجر به مشارکت سمن‌ها در مراحل مختلف فرایند خط‌مشی‌گذاری می‌شود و از این رهگذر سمن‌ها می‌توانند در مراحل شناخت مساله، طراحی دستورکار، انتخاب گزینه، مشروعیت‌بخشی به خط‌مشی و اجرا و ارزیابی و خاتمه آن ایفای نقش نمایند.

نتایج بخش اول در خصوص ابعاد، مولفه و شاخص‌های نقش‌آفرینی سمن‌ها بر روی شکل‌گیری خط‌مشی تا حدودی با نتایج تحقیقات آندرو (۲۰۰۲) در آفریقا همراستا است. وی دریافته

بود اگر سمن‌ها از محیط خط‌مشی‌گذاری آگاهی بیشتری یافته و رویکرد و روش خود را از پروژه محوری به بسیج دیگر کنشگران عرصه خط‌مشی تغییر دهند می‌توانند در اثرگذاری بر فرایند خط‌مشی‌گذاری موثرتر عمل کنند. در عین حال این نتایج چندان با نتایج مایکل براتون (۱۹۹۹) در افریقا همگرایی ندارد. به نظر می‌رسد این اختلاف ناشی از فرهنگ حاکم بر سمن‌ها در دو جامعه مختلف و الگوهای ارتباطی سمن‌ها با مدیران دولتی باشد. تجربه کشورهای همچون رومانی، مجارستان و کرواسی در راه‌اندازی و ایجاد دفاتری در پارلمان یا نخست‌وزیر برای افزایش ظرفیت‌های همکاری با سمن‌ها در این راستا ارزیابی می‌گردد.

نتایج حاصله در خصوص راهبرد سمن‌ها برای حضور در فرایند خط‌مشی‌گذاری با نتایج تحقیقات پورعزت و همکاران (۱۳۹۶) که دو راهبرد همکاری و زیرساختی را برای مشارکت سمن‌ها در ایران پیشنهاد کرده بودند و نتایج اینجیه سوایلام^۱ (۲۰۱۵) که بر ضرورت اجتناب از رویکرد مقابله‌ای توسط سمن‌ها و تبدیل شدن به شرکای دولت تاکید کرده بود همگراست. در رومانی، مجارستان، کرواسی و استونی سمن‌ها در همین راستا توانسته‌اند با ایجاد کارگروه‌های مشورتی و بهره‌گیری از ظرفیت رسانه‌ها استراتژی همکاری با دولت را اجرایی نمایند. نتیجه مطالعات صورت گرفته در قزاقستان نیز بهره‌گیری از سازوکار تشکیل گروه مشورتی در دفتر رئیس‌جمهور و تدوین دستورکار مشترک را تایید کرده است (کابدیوا و دیکسون^۲، ۲۰۱۴: اداره توسعه بین‌المللی ایالات متحده^۳، ۲۰۱۲).

نتایج تحقیق در خصوص زمینه‌های مشارکت سمن‌ها در فرایند خط‌مشی‌گذاری با الگوی کشور انگلستان همراستاست و در این کشور نیز سمن‌ها در این فرایندها مشارکت داشته و از طریق مشاوره و دریافت بازخورد در این فرایند نقش دارند. این نتایج با تحقیقات دویل (۲۰۱۵) همگراست اما نتایج کارلسون و برکز^۴ (۲۰۰۵) را تایید نمی‌کند. ایشان در مطالعه خود پنج زمینه را برای مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند خط‌مشی‌گذاری معرفی کرده‌اند که شامل مشاوره فعالانه، جستجوی آگاهانه، مذاکره و گفت‌وگو، تسهیم اختیار و مسئولیت و تفویض کنترل

1_ Swailam

2_ Kabdiyeva, A., & Dixon, J.

3_ United States Agency for International Development

4_ Carlsson, L. & Berkes, F

و مسئولیت به مردم می‌گردد.

(۶) _پیشنهادها

بر اساس نتایج و یافته‌های پژوهش در راستای فراهم‌سازی شرایط علی پیشنهاد می‌شود: فرهنگ سیاسی غالب مردم ایران مبتنی بر اندیشه «دولت سالاری» است. این فرهنگ ریشه در ساخت نظام‌های سیاسی حاکم بر جامعه ایرانی در قرون متمادی دارد. بر اساس این اندیشه مردم از حکومت انتظار دارند تمامی مسائل اجتماعی مداخله داشته و برای آن برنامه ریزی کند. سازمان‌های مردم نهاد هنگامی می‌توانند به فعالیت‌های خود بپردازند که کوچک شدن ساختار دولت و شکل‌گیری فرهنگ عمومی حامی در جامعه محقق شده باشد. شهروندان باید بدانند که حضور آنها ضروری است و نهادهای دموکراتیک نمی‌توانند بدون مشارکت داوطلبانه و فعالانه آنها ایجاد شوند. بنابراین آنها باید از آنچه در اطرافشان روی می‌دهد آگاه باشند. در این زمینه تغییر ذهنیت در سطوح فردی و جمعی لازم است که نه تنها نیازمند تصویب مقررات اصلاحی است، بلکه به سازماندهی بحث‌های عمومی، رسانه‌های رادیویی و تلویزیونی و برپایی سمپوزیوم‌هایی برای آموزش شهروندان در خصوص تغییر محیطی که در آن زندگی می‌کنند نیاز دارد.

در راستای فراهم‌سازی شرایط زمینه‌ای و محیط سیاسی پیشنهاد می‌شود: اولین

موضوع به تصویب قانون رسمی از سوی مجلس شورای اسلامی برای رسمیت بخشیدن به فعالیت NGOها و زمینه‌سازی برای حضور پررنگ‌تر و مشارکت بیشتر ایشان در فرایند خط‌مشی-گذاری برمی‌گردد تا جایگزین آیین‌نامه فعلی شود. برخی از حقوق‌دانان صلاحیت دولت برای استناد به اصل ۱۳۸ دولتی و تدوین آیین‌نامه برای شکل‌دهی به حدود و ثغور فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد را با تردید جدی مواجه کرده‌اند و مجلس شورای اسلامی را مرجع ذیصلاح چنین امری می‌دانند. به هرروی انجام اصلاحات ضروری در طرح تاسیس، فعالیت و نظارت بر سازمان‌های مردم‌نهاد با مشارکت جامعه مدنی و نمایندگان این سازمان‌ها و مبتنی بر نظرات کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس می‌تواند به پرشدن این شکاف قانونی کمک کند. از منظری دیگر با توجه به گستردگی حجم نظام سیاسی در جامعه ما، شکل‌گیری و تقویت بسیاری از نهادهای اجتماعی غیر حکومتی به حمایت‌های نظام سیاسی نیازمند است. از آنجا که ساختار حقوقی جمهوری اسلامی ایران، شرایط را برای تکوین و تکامل سازمان‌های غیرحکومتی فراهم

کرده است، اجرایی شدن این ظرفیت‌ها نیازمند عزم جدی مجریان قانون و وجود شرایط مساعد در نظام اجتماعی است. بنابراین ضروری دانستن وجود سازمان‌های مردم‌نهاد از سوی نهادهای حکومتی با توجه به کارکردهای مثبتی که این سازمان‌ها برای نظام اجتماعی و سیاسی دارند می‌تواند گامی مهم در تقویت این سازمان‌ها باشد.

در راستای بهبود شرایط مداخله‌گر پیشنهاد می‌شود: همکاری بین مقامات و NGO ها می‌تواند آگاهی عمومی را در خصوص خط‌مشی‌ها و فعالیت‌های دولت ارتقا داده و ممکن است حضور تعداد بیشتری از شهروندان در فرایند خط‌مشی‌گذاری و همچنین پیاده‌سازی پروژه‌ها را موجب شود. NGO ها اغلب از میزان بالاتری از اطمینان عمومی بهره‌برده و آنها را به ارزشها و علایق شهروندان نزدیک تر می‌کند. تلاشی که به دنبال شکل‌گیری مشارکت با NGO ها است می‌تواند به مقامات کمک کند تا اطمینان عمومی را کسب کرده و اطمینان شهروندان در خصوص موسسات عمومی را زیاد کند.

در راستای اجرای استراتژی مشارکت سمن‌ها پیشنهاد می‌شود: راه‌اندازی واحدهایی برای همکاری و مشاوره با سمن‌ها درون نهادهای اداری ملی و محلی در دستورکار قرار گیرد. همچنین توصیه می‌شود هر نهاد دولتی نسبت به تعیین نماینده‌ای برای رابطه با جامعه مدنی به منظور برپاسازی فرصت‌های گفتگوی دولت و جامعه مدنی اقدام کند. فراهم کردن ابزارهایی برای مشارکت عمومی و فرصتی برای تاثیرگذاری بر فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی، علاوه بر آنکه یک عنصر مهم حکمرانی خوب است، به حاکمیت اجازه می‌دهد از بروز نارضایتی بالقوه در جامعه جلوگیری کند.

موضوع دیگر به رابطه بین جامعه مدنی و پارلمان باز می‌گردد. در حال حاضر رابطه بین مجلس شورای اسلامی و سمن‌ها از حد آرمانی فاصله دارد. سمن‌ها یا از دستورکار قانون‌گذاری آگاه نیستند یا به اندازه کافی مهارت ندارند تا موضوع را به موقع پشتیبانی کنند. در سایر موارد نیز مجال چندانی از سوی نمایندگان و کمیسیون‌های مجلس برای مشارکت در اختیار ایشان قرار نمی‌گیرد. بنابراین با در نظر گرفتن مدل مجارستان، پیشنهاد می‌شود که این واحد به صورت فعال در پشتیبانی بخش ثالث جهت ایجاد چارچوب مطلوب برای توسعه آن مشارکت کند. پیشنهاد می‌شود هر یک از دستگاه‌های اجرایی یک دستورالعمل الزامی برای هدایت مشاوره با سمن‌ها تصویب نماید. این مقررره باید تعامل بین دو طرف کنشگر را تسهیل کرده و ظرفیت شهروندان و

مشارکت آنها را در فرایند دموکراتیک در همه سطوح تصمیم گیری سازمانی ارتقا دهد. این مقرر می تواند ابزاری موثر برای سمن ها در گفتگوی آنها با مقامات عمومی باشد، و به ایجاد محیط فعالساز برای آنها کمک کند.

در راستای افزایش نقش آفرینی سازمان نظام مهندسی ساختمان در فرایند خط-مشی گذاری صنعت ساختمان موارد زیر پیشنهاد می گردد:

حضور رسمی نماینده سازمان در نهادهای خط مشی گذار ملی و محلی
تقویت ظرفیت های رسانه ای سازمان برای افزایش صدای سمن
جلب حمایت نخبگان ملی و محلی از سازمان و اعضای آن به ویژه نخبگان عضو سازمان
دراختیار گذاشتن دستورکار خط مشی های مرتبط از طریق سایت سازمان جهت جلب مشارکت فکری اعضا

منابع

- الوانی، سیدمهدی (۱۳۹۹). تصمیم گیری و تعیین خط مشی دولتی. تهران: انتشارات سمت
- الوانی، سیدمهدی و شریف زاده، فتاح (۱۳۹۶). فرایند خط مشی گذاری عمومی. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ویراست دوم، چاپ پانزدهم
- پورعزت، علی اصغر و همکاران (۱۳۹۶). شناسایی راهبردهای بخش دولتی در مواجهه با سازمان های مردم نهاد در فرایند خط مشی گذاری عمومی در ایران؛ مطالعه موردی: حوزه محیط زیست و منابع طبیعی. فصلنامه علمی پژوهشی سیاست گذاری عمومی، ۳(۲)، ۹۱-۱۱۶
- تقی زاده، راضیه و یزدانی، حمیدرضا (۱۳۹۹). تدوین چارچوب رهبری اثربخش در سمن های زیست محیطی. فرایند مدیریت و توسعه، ۳۳(۱)، ۱۰۵-۱۳۱
- جوانی، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی رابطه دولت و سازمان های مردم نهاد با رویکرد شیگتومی و عوامل اجتماعی موثر بر آن. پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
- حبیب پور گنابلی، کرم (۱۳۹۷). ارزیابی عملکرد سازمان های غیردولتی (سمن های) کشور در حوزه زنان و خانواده. فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۲۰(۷۹)، ۴۵-۸۶
- دانایی فرد، حسن و دیگران (۱۳۹۵). فهم انتقال خط مشی اداری در ایران/ پژوهشی بر مبنای راهبرد داده بنیاد. مدیریت فرهنگ سازمانی، ۱۰(۲)، ۵-۲۸

- رازقی، نادر و لطفی خاچکی، بهنام (۱۳۹۷). تحلیل جامعه‌شناختی چالش‌های بقا و پایداری سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر رابطه آنها با دولت. **جامعه‌شناسی نهاد‌های اجتماعی**، ۵(۱۱)، ۹۳-۱۲۲
- رمضان پور، دانیال و عبدالحمید، مهدی و رضاییان، علی (۱۳۹۹). ارائه الگوی عوامل مؤثر بر مشارکت نخبگان در فرایند تدوین خط‌مشی‌های عمومی نظام جمهوری اسلامی ایران. **پژوهش‌های مدیریت عمومی**، ۱۲(۴۶)، ۳۷-۶۷. doi: 10.22111/jmr.2020.29228.4507
- رضائی قوام‌آبادی، محمدحسین و شفیعی سردشت، جعفر (۱۳۹۱). آسیب‌شناسی طرح ناظر بر تاسیس، فعالیت و نظارت بر سازمان‌های مردم‌نهاد. **مجله تحقیقات حقوقی**، ۵۸، ۴۹-۱۱۳
- ریاحی، بهروز (۱۳۷۹). نقش گروه‌های ذینفوذ در فرایند خط‌مشی‌گذاری. **مجله مدیریت**، شماره ۴۶ و ۴۷
- قلی‌پور، رحمت‌اله (۱۳۹۶). **تصمیم‌گیری سازمانی و خط‌مشی‌گذاری عمومی**. تهران: سمت
- کفاش‌زاده، علیرضا و همکاران (۱۳۹۶). زمینه‌های مشارکتی مؤثر جهت مشارکت سازمان‌های غیردولتی در فرایند خط‌مشی‌گذاری محیط‌زیستی: مدل‌سازی معادلات ساختاری. **فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار**، ۵(۴)، ۸۵-۹۷
- لطفی، هادی و دانش‌فرد، کرم‌اله و موسی‌خانی، مرتضی (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی ایران و کشورهای منتخب، **مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی**، ۱۰(۳۵)
- مبینی‌دهکردی، علی و امیری، مجتبی و کرمانشاه، فیروزه (۱۳۹۷). معرفی ابعاد ساختاری نوآوری فراگیر و کاربرد آن در خط‌مشی‌گذاری عمومی برای کاهش نابرابری. **فصلنامه علمی پژوهشی سیاست-گذاری عمومی**، ۴(۲)، ۳۳-۵۶
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۲). سازمان‌های مردم‌نهاد، رکن سوم توسعه پایدار، گزارش کارشناسی شماره ۱۳۲۳۴، قابل دسترس در: https://rc.majlis.ir/fa/mrc_report/show/857616
- واعظی، رضا و شریف‌زاده، فتاح و محمدی، محسن (۱۳۹۴). شناسایی و اولویت‌بندی الگوهای ارزیابی خط‌مشی عمومی. **فصلنامه علوم مدیریت ایران**، ۱۰(۴۰)، ۱-۲۲.

- Apostu, D.-C. (2013). Non-Governmental Organization Leadership and Development. A Review of the Literature. *Manager*, 1(17), 145-161.
- Bindman E, Kulmala M, Bogdanova E.(2018). NGOs and the policymaking process in Russia: The case of child welfare reform. *Governance*, 1-16. <https://doi.org/10.1111/gove.12366>
- Birkland, T. A. (2019). *An introduction to the policy process: Theories, concepts, and models of public policy making*. Routledge.

- Bratton, M. (1990). Non-governmental Organizations in Africa: Can They Influence Public Policy?. *Development and change*, 21(1), 87-118.
- Carlsson, L. & Berkes, F. (2005). Co-management: concepts and methodological implications. *Journal of Environmental Management*, 75, 65-76.
- Carter, S., Plewes, B., & Echenberg, H. (2005). *Civil society and public choice: A directory of non-profit organizations engaged in public policy*. Toronto: Maytree.
- Clark, T. W. (1992). Practicing natural resource management with a policy orientation. *Environmental Management*, 16(4), 423-433.
- Doyle, J. (2015). *Public Participation in Government Decision-making*. Published by the Victorian Auditor-General's Office (VAGO).
- Evans, B., & Shields, J. (2014). Nonprofit engagement with provincial policy officials: The case of NGO policy voice in Canadian immigrant settlement services. *Policy and Society*, 33(2), 117-127.
- Ewuh, A. I. (2004). The Role of Non-Governmental Organisations in Public Policy in Africa. *Agenda setting and public policy in Africa*, 229-238.
- Fischer, F. (1995). *Evaluating public policy*. Wadsworth Publishing Company.
- Haque, M. Sh. (2002). Incongruity between bureaucracy and society in developing nations: A critique. *Peace & Change*, 22 (4), 432-462.
- Heady, F. (2001). *Public administration: A comparative perspective*. Marcel Dekker, Inc, New York, Basel.
- Hsu, J., & Hasmath, R. (2014). The local corporatist state and NGO relations in China. *Journal of Contemporary China*, 23(87), 516-534.
- Hsu, J., Hsu, C., & Hasmath, R. (2016). NGO strategies in an authoritarian context, and their implications for citizenship: The case of the People's Republic of China. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 1-23.
- Hsu, C., & Jiang, Y. (2015). An institutional approach to Chinese NGOs: State alliance versus state avoidance resource strategies. *China Quarterly*, 221(221), 100-122.
- Karns, M. P. (2016). *Nongovernmental organization*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization>.
- Liu D. (2019). Advocacy channels and political resource dependence in authoritarianism: Nongovernmental organizations and environmental policies in China. *Governance*, 1-20. <https://doi.org/10.1111/gove.12431>
- Kabdiyeva, A., & Dixon, J. (2014). Collaboration between the state and NGOS in Kazakhstan. *International Journal of Community and Cooperative Studies*, 1(2), 27-41.
- Shragge, E. (2013). *Activism and social change: Lessons for community organizing* (2nd ed.). Toronto: University of Toronto Press
- Swailam, I. (2015). *The role of non-governmental organizations in policy making: the case of anti-sexual harassment legislation in Egypt*,

A Thesis Submitted for the degree of Masters for Public Administration,
The American University in Cairo School of Global Affairs and Public Policy

- Teets, J. C. (2017). The power of policy networks in authoritarian regimes: Changing environmental policy in China. **Governance**.
- **Vedder A.,(2007). *NGO involvement in international governance and policy. Sources of legitimacy. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.***
- Zhan, X., & Tang, S. Y. (2016). Understanding the implications of government ties for nonprofit operations and functions. **Public Administration Review**, 76(4), 589–600.